

SZIGETHY GÁBOR

Lapszemle XVI.

kortársalgó

SZIGETHY GÁBOR (1942) Budapest

Képes Krónika, XXII. évfolyam, 1. szám, 1940. január 1. A címlapon – ajtórésből kikandikálva, hóna alatt tartott tátott szájú műmalaccal – a tündérmosolyú Szeleczy Zita kíván boldog új évet a lap olvasóinak. A belső címlapon Ania Suli színésznő – hajdan Amerikába kivándorolt magyar szülők gyermeke, aki 1938-ban költözött haza (átmenetileg) Budapestre – kezében pezsgőspohárral, papírtrombitával búcsúztatja az Európára háborút zúdító óévet.

„Ma legyünk vidámak, emberek / s fogadjuk örömmel az új évet. / Reméljük hittel, hogy ez meghozza végre / a bort, búzá s a nagy békességet.”

Budapesten 1940. január 1-jén (még) béke van, ennek ellenére „a kínai, orosz és angol tea behozatala megnehezült, és valutáris nehézségekbe ütközik”. Komoly gond, de van megoldás: ha éghajlatunkon nem terem meg a tea, akkor *csinálni* kell. Csináltunk: „A magyar tea legfontosabb anyaga a borsos mentha, tartalmaz azonkívül ízlés szerinti mennyiségben szederlevelet, szagosmügét, hársfavirágot és más anyagokat. Az idegen teákkal szemben az az előnye, hogy nem izgatja a szívet, és igen egészséges az egész szervezetre.”

A magyar tea, a *Planta* tehát nem izgatja a szívet, és egészségesebb, mint az igazi tea. A Gellért Szállóban a „háziasszonyok” (többnyire kegyelmesek és méltóságosok!) „igen jó hangulatban, cigányzene hangjai mellett szórakoztak, és nagy érdeklődéssel várták, hogy milyen is lesz a magyar tea”. A lelkes tudósító szerint kegyelmeseknek roppantul ízlett.

Soha nem ittam *Planta* teát. 1961. január 12-én a Petőfi Színház nézőterén ülve (Hubay Miklós: *Egy szerelem három éjszakája*) Vas István dalszövegéből tanultam meg, milyen lehetett a háború nyomorúságában megszületett magyar tea.

„Jobb a műnap, mint a nap, / Anyagnál a műanyag, / Fogsornál a műfogsor, / Doktornál a műdoktor, / Tyúkszemnél a műtyúkszem, / Zabszemnél a műzabszem, / Nemzetnél a műnemzet – / Rendet, rendet, műrendet! / Kapjunk lantra, műlantra: / Éljen, éljen a *Planta*! / És telente, és nyaranta, / Nincs ital jobb, mint a *Planta*!”

1939. december 29-én a kormány elrendeli a vendéglőkben heti két hústalan nap bevezetését – műtea van, műhús (még) nincs.

Hazánk ez idő tájt a béke szigete, pezseg a társasági élet. Csorba Klára, a világot járt magyar énekesnő „vasárnap este a fénybe borult karácsonyfa alatt eljegyezte magát Andrássovich István repülőhadnaggyal...” Hóman Bálint kultuszminiszter okkal-joggal panaszkodik: „Úgy veszem észre, hogy állandó mellékfoglalkozásra tettem szert mint esküvői tanú.” A Vármegyeháza közgyűlési termében a „Pesti Hazai Takarékpénztár centenáriumának jubiláris közgyűlésén, a kormányzóval élükön, rengeteg notabilitás jelent meg”.

Visszhangos társasági *esemény* a Nemzeti Színház december 23-án tartott bemutatója, a Harsányi Zsolt által dramatizált Mikszáth Kálmán-regény – *A Noszty fiú esete Tóth Marival* – színpadi változata. Jávor Pál „szívvel-lélekkel játszott”, Szeleczy Zita „elcsicseregte szerepét”. (Január 7-én, a lap második számának címlapján újra Szeleczy Zita, mint Tóth Mari mosolyog az újság olvasóira.) Tasnády Ilona alakítása „szencziója az előadásnak”. Gózon Gyula „szaporaszavú, leleményes Bubenykje sokat megkacagatta a közönséget”. Az igazi, vastapsot csiholó meglepetés: „Mészáros Ági olyan törőlmetszett tramplit sikerített magából a kisasszonya ruhájában, hogy jobbat már kívánni sem lehet.”

Mészáros Ági akkor aligha gondolt arra, hogy tíz év múlva majd mások – Karinthy Ferenc és Benedek András – nagyon másfajta, nagyon más hangulatú színdarabot írnak Mikszáth regényéből, s ő akkor nem *törőlmetszett trampli*, hanem hófehéren tündöklő, elbűvölő Tóth Mari lesz a Nemzeti Színház színpadán.

Sajnos, nem a bemutató előadást láttam 1950. május 26-án, pedig akkor... Évtizedekkel később múltba merengő kávézás közben mesélte Kállai Ferenc, a hajdani Noszty Feri, hogy a bemutató napján elkövette azt a hibát, amit színészek nem illik elkövetnie: borongó lelkét borral borogatta – mértéken felül. És a *snájdig* huszártiszt, amikor a színpadra lépett, orra bukott, elterült. Megalapozta a sikert.

Jávor Pál-Noszty Feri 1940-ben a színpadon harmincnolcszor elegánsan mosolyogva feleségül vette Szeleczy Zita-Tóth Marit. Kállai Ferenc-

Noszty Feri 1950-ben (és még éveken keresztül) százharminchét alkalommal dermedten bámulta az előadás végén a távozó Mészáros Ági-Tóth Marit, és hoppon maradt.

Tíz év alatt nagyot változott a világ.

1949. december 28-án az Elnöki Tanács 1949:20. számú törvényerejű rendelete államosítja a tíz munkásnál többet foglalkoztató és a külföldi tőkés tulajdonban lévő üzemeket.

A szalon sarkában (A kert..., A terem..., A kupé..., A kerthelyiség sarkában – évszaktól, helytől függően) állandó rovat a Képes Krónikában. Szellemdús társasági csevely színházról, filmről, kiállításokról, korhangulatról. A – thl – betűjel mögé rejtőzött újságíró a képzelete alkotta hölgygel társalog. A témák változnak, a beszélgetések hangulata idő múltával sűrűsödik.

1939. július 9. „...győzni csak az tud, aki helyt áll... És a mai nemzedék sorsát is ez fogja eldönteni! Ha nemcsak merni fog, hanem helyt is fog tud állni... Na, Isten áldja.”

1939. november 26. „Ma még a csúcsok fölött sincsen nyugalom: ott is vadászgépek röpködnek, és legalábbis terepet fényképeznek. Jó estét kívánok.”

1939. december 24. „– Igen, a béke, a karácsony nagy gondolat!

– Igen, a béke, kedves barátom, de csak a jóakarátú embereknek! Nézzük meg magunkat karácsony előtt, mennyi bennünk a jóakarát? Mert a jót nemcsak kívánnunk kell magunknak, hanem akarunk is kell – mások számára!... Hát boldog karácsonyt kívánok!”

1940. január 1. „– Hova megy szilveszterkor?

– Sehova. Otthon maradok: a gyerekeimmel ólmot és viaszt fogok önteni, és családi ramslit fogok játszani fényes rézkrajcárókba...

– Miért? Vissza akarja idézni a régi szilvesztereket... Nem gondolja, hogy magában kezd túl sok lenni a nosztalgia a régmúlt után...

– Ha az ember kedvesen gondol vissza a régi világra, az még nem jelenti azt, hogy nem szeret a maiban élni, és hogy nem kíváncsi a holnaputánra. Csak nem tartanám illendőnek, ha az idej szilveszter nálunk holmi dáridós és részeg éjszaka lenne akkor, amikor a messze havas mezők felett a halál száll, a német, az angol, a francia fővárosokban légvédelmi sötétség van, az éjben repülők verekednek, és a víz alatt az elmúlással játszik a férfibátorság. Furcsának érezném, ha nálunk az idén is úgy járnának a becsípett karavánok mulatóhelyről mulatóhelyre, mint más években, mintha a világon nem volna más, mint öröm, jókedv, boldogság és hejehuja. Ha minket meg is kímélt a Gondviselés mindattól a borzalomtól, amelyben más embertársaink-

nak részük van, azért legyünk méltók a magunk emberségére, és ne felejtjük el, hogy kell legyen valami közösségérzetünk azokkal, akik...”

...Ha minket meg is kímélt a Gondviselés mindattól a borzalomtól...

1939. szilveszter éjszakáján – thl – nem tudhatta, minket, magyarokat meddig kímél meg a Gondviselés mindattól a borzalomtól, amely Európában...

Ha ma élne – thl –, ma sem tudná megmondani, meddig kímél meg minket, magyarokat a Gondviselés mindattól a borzalomtól, amely Európában...

1940. január 1. Ott kint háború, itt bent béke. Szilveszterkor – thl – beszélgetőtársa csöndesen szórakozott baráti társaságban, s a kérdésre – „Ilyen pesszimista az új év elején?” – így válaszolt január 7-én: „Nem – csak a régi év végén.”

Fél évszázaddal korábban, 1889. december 31-én Tolsztoj arra gondolt: „Múlt nincs, a jövő még nem érkezett el. A jelen végtelenül kicsi érintkezési pontja a nem létező múltnak a nem létező jövővel.”

1940. április 9-én a német hadsereg megtámadja Dániát és Norvégiát, június 14-én elfoglalja Párizst.

1940 júliusában Márai Sándor Kassán már látja a jövőt: „De egy napon vége lesz ennek a háborúnak, s akkor csend lesz, irtózatos és siket csend lesz Európában. S a romok között takarítani kell és építeni.”

Az író testvére, a filmrendező Radványi Géza – nem tudom, hol járt, mit csinált 1939. szilveszter éjszakáján – 1940 nyarán már fogalmazta magában új filmje forgatókönyvét: *Európa nem válaszol*.

A Képes Krónika szerkesztője 1940. január 1-jén D. R.-nek üzeni: „Körülbelül harminc magyar film készül az idén. E pillanatban az a helyzet, hogy úgy a Hunnia, mint a Filmiroda termei foglaltak hónapokra előre.” A szerkesztő úr nem sokat tévedett: 1940-ben 38 magyar film készült. Radványi Géza filmjét 1941. március 19-én mutatták be Budapesten. A filmtörténész szerint: „Külföldön, pontosabban nemzetközi vizeken, egy óceánjáró fedélzetén játszódik az *Európa nem válaszol*, amelyben a szerző, Radványi Géza bűnügyi és kémtörténeti motívumokat kevert nagy ravaszul némi világpolitikai háttérrel 1941-ben. Az események 1939 augusztusának végén kezdődnek, röviddel a második világháború kitörése előtt, s ez mindennek külön jelentőséget kölcsönöz.”

...nagy ravaszul némi világpolitikai háttérrel...

A korabeli nézők a moziban, én ma a képernyőn más filmet láttak-látok, néztek-nézek, mint az adatokat, tényeket, színészeket skatulyázó Juhász István filmtörténész 2007-ben.

Szereplőkkel, történetekkel túlszűfolt kém- és

bűnügyi filmet forgatott 1940-ben Radványi Géza – ez igaz. De amikor a film végén, 1939. szeptember első napjaiban a hatalmas óceánjáró kiköt Európában, földrészünkön már lángol Lengyelország, földjén menetel, pusztít és hódít Hitler Németországnak mindenre elszánt hadserege. Az utasok elhagyják a hajót, ki erre, ki arra. Búcsúznak egymástól a héttagú jazzband tagjai, svéd, amerikai, német, olasz, francia, magyar muzsikuskok. Indulnak haza: ki erre, ki arra. Eddig együtt, közös harmóniában muzsikáltak, most külön-külön keresik hazájukat a háború szabdalta Európában. Megállapodnak: ha egyszer vége lesz a háborúnak, akkor a békekötés napja után egy hónappal, pontban déli 12 órakor találkoznak Velencében, a „Márkus-templom előtt”.

A film utolsó pillanata: az égő szemű ifjú karmester, Gábor Miklós belenéz a kamerába – a korabeli mozinézők szemébe! –, muzsikustársaitól búcsúzik, a kortárs (és mai?) magyaroknak mondja: *Ha vége lesz a háborúnak, találkozunk.*

Nem tudom, mire gondoltak, miben hittek, miben reménykedtek a nézők 1941. március 19-én, a film bemutató előadásán.

Magyarországon ezen a napon (még) béke volt. 1941. április 2-án Teleki Pál miniszterelnök öngyilkosságát követett el.

1941. április 11-én Magyarország *belépett* a háborúba.

Akkor hazánkban sokan megértették: *Európa nem válaszolt.*

1939 decemberének valamelyik utolsó napján a Gellért Szállóban vidáman és elégedetten Planta teát kortyolgatnak a „háziasszonyok”, Jávor Pál *szívvel-lélekkel* játszik, Szeleczy Zita *csicsereg* a Nemzeti Színház színpadán, Hóman Bálint sorozatban esküvőkön tanúskodik, Márai Sándor készül szülővárosába, az újra magyar Kassára repülni, Simor Erzszi sanzonokat énekel a Magyar Színház karácsonyi revüjében...

1940. január 1. Keresztrejtvény, vízszintes 1., függőleges 12.: a Képes Krónika újévi jókívánsága. Megfejtés: *Minden magyarnak boldog újévet, sok szerencsét és jó egészséget.*

Az idő tájt abban bízunk, azt reméltük: *Európa válaszol.* Aztán Európa újra elfelejtett válaszolni Magyarországnak.

GÖMÖRI GYÖRGY

Egy vers, ami tetszett Szabó Zoltánnak

Ötvenhatban, amikor a sors szeszélye folytán az első magyar menekült diákcsoporttal Bécsből Londonba repültem, majd utána Oxfordba vittek, hogy ott folytassam egyetemi tanulmányaimat, legközelebbi barátom András Sándor volt, együtt helyeztek el bennünket fél évig egy vendégszerető oxfordi családnál. Egy derék kvéker házaspárnál, Rowntree-éknál laktunk, osztottunk meg egy szobát, és persze rengeteget beszélgettünk, főként irodalomról. Jóllehet egykorúak voltunk (ő csak pár nappal volt öregebb nálam), és politikai véleményünk egyezett, mindketten részt vettünk a forradalomban, az Egyetemi Forradalmi Diákbizottság megbízásából együtt léptük át az osztrák határt, esztétikailag voltak köztünk különbségek. Én a forradalom után egy ideig valamiféle messianisztikus nemzeti romantika kódéba bódulva írtam néhány olyan verset, mint az utóbbi időben gyakran idézett „Aki még hisz, az így könyörög...”, míg András sokkal lakonikusabban és ironikusabban

foglalmazta meg gondolatait az azóta elhíresült ASAK (*András Sándor Autonóm Köztársaság*) versében. A régi emigránsok közül mindketten Szabó Zoltánt és részben Cs. Szabó Lászlót tartottuk követésre méltó mesterünknek; ami a legpolgárabb emigránst, Márait illeti, őt anakronisztikus stílművésznek könyveltük el. Szabó Zoltán kezdettől fogva pártolta a fiatalokat, s amíg ő szerkesztette a rövid életű londoni Magyar Szó című lapot, András gyakran járt fel az angol fővárosba, amit Max Hayward, kiváló russzicista mentorunk és közös barátunk kicsit rosszalott, mert úgy gondolta, ha egyszer már Oxfordban vagyunk, inkább készüljünk a disszertációnkra, mintsem magyar újságot írjunk. Miután a többi menekült magyarral együtt 1957 májusában mi is letettük az egyetemi tanulásra képesítő alapvizsgát, András a Brasenoseba, én pedig a „legpolitikusabb” oxfordi kollégiumba, a St. Antony’s-ba kerültem, de továbbra is gyakran találkoztunk, néha együtt utaztunk fel

GÖMÖRI GYÖRGY (1934) London